

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційне дослідження Садовніка
Олександра Васильовича «Придністровський конфлікт в період 1988-
2014 рр.», представлене на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – Всесвітня історія**

Актуальність даного дослідження полягає у тому, що на прикладі конкретної молодії держави пострадянського простору розкриваються дуже складні і суперечливі процеси під час здійснення трансформаційних перетворень, а також підтверджується, наскільки тяжко дається подолання тоталітарної спадщини, розбудова правових і демократичних інституцій, зміцнення позицій на міжнародній арені.

Застосувавши сучасні методи дослідження, критично проаналізувавши джерельну базу, автор спромігся підготувати дисертацію на належному фаховому рівні, результати якої відповідають поставленим завданням. Вибір хронологічних рамок роботи є обґрунтованим.

Аналізуючи історіографію Придністровського конфлікту, автор охопив великий масив праць провідних вчених Молдови, Придністров'я, РФ, України, Румунії, західноєвропейських країн, що торкаються цього наукового напрямку, і зробив відповідні висновки, які в цілому заслуговують позитивної оцінки.

Більшість опрацьованих робіт, доцільно згрупованих у шість джерельних груп, характеризуються автором фрагментарним та вузькотематичним підходом. Крім того, вони, за винятком української історіографії, носять заполітизований характер, що значною мірою заважає об'єктивному вивченню цього конфлікту як явища історичного (с. 48). Таку позицію Садовнік О. В. пояснює тим, що науковий рівень опрацювання даної проблеми перебуває у прямій залежності від ступеня важливості розвитку подій у Придністров'ї для національної безпеки конкретної держави. Кожна вищеназвана країна настільки проявляє власний інтерес до РМ та Придністров'я, наскільки цей регіон є важливим для кожної з них. Оскільки дана проблема є доленосною для РМ, Придністров'я, має велике значення для

РФ, України та Румунії, то у них сформувався до неї високий рівень уваги наукових кіл, аналітичних центрів. Досить дивною виглядає аморфна позиція провідних наукових центрів Західного світу, більшості країн ЄС. На території суверенної Молдови зухвало підривається безпека у ПС Європі, причому як з боку невизнаної ПМР, РФ, так і владних органів самої РМ, а впливові держави Заходу, носії загальнолюдських цінностей не поспішають надати ефективну допомогу у вирішенні конфлікту. Такі претензії, зрозуміло, не до здобувача, вони слушні і адресовані тим, хто зобов'язаний діяти належним чином. Сучасна балканізація цього регіону на зразок версальського правопорядку після Першої світової війни недопустима.

На прикладі Придністровського конфлікту автору вдалося «з'ясувати сутність російської зовнішньої політики», а також «позиції та інтереси інших зовнішньополітичних акторів, які в більшій чи меншій мірі впливали на Придністровський конфлікт» (с.40). Поєднання цих двох чинників дозволяє більш об'єктивно оцінювати сучасні процеси у регіонах, що безпосередньо торкаються національної безпеки України.

Закономірно, що ключове місце в історіографії посіли праці українських вчених, які допомогли автору найбільш повно розкрити причини і розвиток цього конфлікту, позитивно оцінити політику України у підтримці суверенітету та територіальної цілісності РМ, підкреслити, що внутрішні та зовнішні інтереси обох країн співпадають. Як доводить автор, у більшості праць визнається, що військовий контингент РФ є опорою і гарантом окремішнього існування ПМР. Урівноважити геополітичні амбіції РФ в регіоні, на його думку, здатні лише ЄС та США (с.23-29).

Актуальність даної проблеми, незважаючи на наявність значних наукових публікацій і дисертацій, зберігатиметься до тих пір, поки вона остаточно не вирішиться на користь суверенної РМ, її сусідніх держав та відповідного забезпечення інтересів народів, які населяють цей регіон Європи, насамперед молдавського та українського.

Похвально, що найбільша увага приділена розкриттю передумов появи і розвитку Придністровського конфлікту на рубежі XX-XXI століть.

Зробивши правильні висновки про те, що за основними ознаками Придністровський конфлікт є етнополітичним, автор належним чином висвітлив радикальні зміни етнічного складу населення у часи перебування Молдови у складі СРСР. Якщо у 1939 р. у Придністров'ї українці складали 50,7%, молдавани - 28,5%, росіяни - понад 10% (с.62 - 66), то у 1989 р. російськомовне населення у всій Молдові досягло 35%, а у Придністров'ї - понад 2/3 жителів. Придністровські українці тотально, а молдавани частково стали російськомовними. Упродовж 1949-1989 рр. кількість мігрантів у МРСР (населення понад 4,3 млн. чол.) склала 1 млн. чол. Одночасно близько 0,5 млн. молдавської сільської молоді виїхало за межі республіки. Як стверджує автор, внаслідок активної радянзації та індустріалізації у 50-80-і рр. XX ст. відбулася прискорена асиміляція населення республіки, особливо Придністров'я. Українці РМ хоча й продовжують за чисельністю (понад 600 тисяч чол.) складати найбільшу меншину, але українську мову як рідну визнають лише 50 тисяч чоловік (понад 8%).

Як впливає з роботи, політика Центру у МРСР обернулася для неї як позитивними, так і негативними наслідками. З одного боку, Придністров'я перетворилося на важливий промисловий центр Молдови, який на 35% формував ВВП республіки. Із майже 130 підприємств цього краю 95% великих промислових підприємств були союзного підпорядкування і зорієнтовані на загальносоюзні потреби, що посилювало економічну відособленість Придністровського регіону від інших районів МРСР(с.72-75). Як відзначається у дисертації, кадровий потенціал в партійному, адміністративно-господарському управлінні Молдови, не кажучи вже про військово-промисловий комплекс, формувався з росіян, українців та молдаван з Придністров'я. Вихідці із Бессарабії залучалися до цього рідко.

З другого боку, решта території Молдови залишилася поза процесами індустріалізації, аграрним придатком з низькими доходами і зайвим населенням, яке вимушено масово виїжджало за межі республіки (с.75-77). Внаслідок різкого припливу російськомовного населення, домінування проросійських позицій у Придністров'ї та відчутного їх посилення в самій

МРСР, багатонаціональне населення Придністров'я упродовж другої половини ХХ ст. перетворилося на російськомовний анклав. Це стало основною причиною неприйняття новою історичною спільнотою проголошеної незалежності РМ, як і усіх інших кроків по зміцненню її державного суверенітету.

Користуючись причинно-наслідковим методом, автор доводить, що головною причиною посилення з кінця ХХ ст. сепаратизму та проголошення у 1992 р. незалежної ПМР стала попередня політика Союзного Центру у Молдові упродовж другої половини ХХ ст., тоді як політика Кишинєва у цій сфері має розглядатися як реакція на уже сформовані сприятливі умови для обособлення Придністров'я. Слушними є матеріали й про те, що у кінці ХХ ст. соціально-культурні права як молдаван, так і інших національних меншин, не забезпечувалися повною мірою (с.77). Ці положення підкріплюються працями відомого політолога РФ Губогло Є.М., в яких викладається універсальна формула для розуміння більшості міжнаціональних конфліктів на пострадянському просторі. А саме: форсування на просторі СРСР в союзних республіках російсько-національної двомовності сприяло поглибленню асиміляційних процесів, штучному звуженню сфери використання національних мов, а також появі такого феномену, як «російськомовне населення» (с.78). Разом з тим Садовнік О. В. справедливо відзначає, що сторонами нинішнього конфлікту є не тільки Придністров'я та РФ, але й керівництво РМ, яке ігнорувало культурною та етнічною особливістю населення Придністров'я чим посилює курс цього регіону на проголошення самостійності (с.67,76).

До позитиву дослідження слід віднести й доведення прямого зв'язку між Придністровським конфліктом, анексією Росією частини територій Грузії, України та самопроголошенням ДНР та ЛНР на Сході України у 2014 році. Це елементи однієї політики РФ, спрямованої на відновлення її домінування на пострадянському та постсоціалістичному просторі (с. 12).

В цілому автору вдалося охопити основні аспекти і складові цього конфлікту. І хоча їх не вдалося однаково ґрунтовно висвітлити, все ж дисертант зробив об'єктивні висновки, в яких відстоюється мирний цивілізаційний спосіб врегулювання цієї проблеми. Рекомендації дослідника є певним поповненням механізмів для оздоровлення ситуації у Придністров'ї, у РМ та у регіоні в цілому.

Важливо відзначити, що дослідження даної складної проблеми відбувається на фоні демонстрації гнучкого узгодження державних і національних інтересів України та Молдови, основу цього успіху складає те, що у здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики обидві держави на ділі є стратегічними партнерами.

лише розкрити причини зародження і наростання конфлікту у Придністров'ї, але

Справедливими є висновки Садовніка О.В. про те, що пропонувані різні шляхи нормалізації придністровсько-молдавських стосунків та врегулювання Придністровського конфлікту були не ефективними. Позитивної оцінки заслуговує продемонстрована спроможність автора не лише виявити, а й визнати основні міжнародні фактори, що гальмували його розв'язання. Йдеться про низьку дієвість формату 5 + 2 у даному питанні (с.31).

Поділяємо позицію автора й щодо необхідності перегляду існуючого міжнародного формату 5+2 по врегулюванню Придністровського конфлікту через його «неефективність, недосконалість та суперечливість позицій учасників переговорного процесу». Розв'язання цього конфлікту автором вбачається перш за все у нівелюванні впливу РФ на Придністровський регіон (с.17-18). Варто при цьому додати, що до цього процесу не слід залучати й Румунію.

Оскільки Придністровський, донбасівський конфлікт і війна, анексія територій Грузії та України продовжується, заходи міжнародної спільноти, у тому числі й у форматі 5 + 2, не допомогли їх вирішити, а вели і ведуть справи лише до їх замороження, тому керівництво України, Грузії та РМ

зобов'язані значно посилити координацію міжнародних дій задля оздоровлення становища у проблемних регіонах, добиватися усунення від участі у цьому процесі попередніх представників та негайного залучення до цієї справи поряд з Україною, Грузією та РМ провідних держав, насамперед США і Британії. Поряд з цим Україна, Грузія та РМ мають посилити взаємоприйнятний діалог з проблемними територіями і запровадити для них окремі елементи культурно-освітньої автономії, без набуття автономного адміністративно-територіального статусу.

У матеріалах дисертації добре відображається історія формування території сучасного Придністров'я, що започаткувалося у 1924-26 рр. за рахунок українських територій, сучасних Вінницької та Одеської областей, які без відома конституційних органів УРСР передавалися до МРСАР і там же й залишилися. Україна займає у відносинах з РМ найбільш послідовну позицію, визнає непорушність сучасних кордонів між Україною та Молдовою, а Придністров'я - її невід'ємною частиною. Цей аргумент має не лише озвучуватися на усіх рівнях, але й дає підстави вимагати від інших дотримуватися позиції про непорушність встановлених кордонів у Європі.

Як свідчать матеріали, РМ перебуває у сфері підвищеного інтересу РФ та Румунії. Проросійські позиції продовжують домінувати у Придністров'ї, є вагомими у житті Молдови. Румунський чинник не має такого впливу на РМ як російський. Але оскільки у суспільно-політичному житті Румунії невмирущими є ідеї Великої Румунії, в яких мариться повернення до її складу Молдови, Південної Бессарабії, Північної Буковини, і навіть територій України у межах південної течії Дніпра, то слід чекати наростання впливу Румунії у Молдові. Кожна з цих двох країн прагнула і прагне перетворити Молдову на своєрідний трамплін для розширення свого геополітичного простору. Це чи не найвагоміший аргумент для підтвердження актуальності даного напрямку дослідження, яке безпосередньо торкається національної безпеки Української держави.

Здобувачу складно було в обмежених обсягах дослідження ширше використовувати статистичні матеріали та результати соціологічних

опитувань, які дозволили б ширше висвітлити усі головні тенденції у Молдові та у Придністров'ї, незалежно від того чи вони сприяють консолідації суспільства РМ, чи посиленню сепаратизму і розколу у цій країні.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Садовніка О.В., вважаємо за потрібне висловити ряд критичних зауважень та рекомендацій. Деякі положення цієї праці потребують додаткової аргументації, окремі положення є дискусійними і можуть бути предметом подальшого обговорення, у тому числі й під час захисту роботи.

Висновки автора про те, що у Придністров'ї сформувалася молдовсько-українсько-російська зона (с.77) підлягають уточненню. Швидше всього тут склалися дві різні культурно-мовні спільноти: російсько-українська та молдавська. Причому російсько-українську спільноту більше об'єднує прагнення зберегти своє привілейоване становище у Придністров'ї, ніж у перспективі, з посиленням домінування позицій молдавської нації як державотворчої на всій території країни, перетворитися на звичайну меншину у складі суверенної РМ.

Назву Придністровська Молдавська Республіка обов'язково потрібно брати в лапки, або називати її так звана чи самопроголошена ПМР, оскільки вона не визнається на міжнародному рівні, не є суб'єктом міжнародного права.

Більшій доказовості потребують думки, що серед причин виникнення Придністровського конфлікту стали не стільки мовні закони (про повернення правопису молдавської мови з кирилиці на латиницю та про запровадження молдавської мови як державної на території РМ), скільки прагнення панівної еліти Придністров'я не допустити втрати свого привілейованого становища після розпаду СРСР та виходу з його складу Молдавської РСР (с.14).

Позитивно оцінюючи здійснену автором періодизацію розвитку Придністровського конфлікту, нам здається, що виділення «в ньому вісім історичних етапів» за такий короткий проміжок часу, до того ж йдеться про

явище, яке пройшло стадії зародження і розвитку, але не набуло остаточного завершення, тому кра ще термін етапи замінити на періоди.

На жаль, автору не вдалося використати у повному обсязі матеріали МЗС України, які розкривають вузлові проблеми взаємовідносин між РМ і ПМР та прагнення обох сторін до формування взаємин з Україною, а також ті, що торкаються розвитку стосунків Києва з РМ та з ПМР. Якби такі інформаційні матеріали дослідник зміг опрацювати, то йому було б під силу підготувати корисну Аналітичну записку для практичних органів України.

Не відповідають дійсності дані Британської енциклопедії щодо територіальних меж Молдавського князівства у середні віки, що використані автором (с.52). Зокрема, йдеться про те, що до складу цього князівства входили, окрім його дійсних земель, також і Волощина (Валахія), Добруджа, Трансільванія. Насправді Валахія – це основна територія Румунії, яка після об'єднання з внутрішньою Молдовою набула з 1866 р. сучасну назву Румунія. До цього часу Румунія називалася Валахією. У 1878 р. Румунія отримала Північну Добруджу. А провінція Трансільванія увійшла до складу Румунії тільки з 1920 р.

Проте вказані зауваження загалом справили незначний вплив на в цілому якісний рівень даної дисертаційної роботи. Уважне вивчення змісту дисертації, автореферату та публікацій Садовніка О. В. дає підстави відзначити важливість методологічного, теоретичного і практичного значення виконаної роботи, а також стверджувати, що дослідження здійснене на належному професійному рівні, усі його розділи і підрозділи завершуються узагальненнями, що логічно випливають із змісту матеріалу і відповідають поставленим завданням, а сформульовані у них висновки доведені і самостійні, носять завершений характер.

Слід також зазначити, що здобувач виконав вимоги ДАК МОН України щодо мінімальної кількості та обсягу публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Зміст автореферату та наукові публікації у восьми виданнях, серед них п'ять у

фахових, а два у міжнародних виданнях, відображають основні положення дисертації.

Підсумовуючи вищевикладене, хочу відзначити, що дисертаційне дослідження Садовніка Олександра Васильовича містить обґрунтовані й достовірні наукові результати та висновки і відповідає положенням пунктів 9 та 11 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України за №567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України за №656 від 19 серпня 2015 року та за №1159 від 30 грудня 2015 року), а його автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – Всесвітня історія.

Офіційний опонент
доктор історичних наук,
головний науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії»
НАН України

М. С. Держалюк

